

4. OBSZARY INNOWACJI

4.1. Innowacyjność regionalna i jej uwarunkowania⁸²

W krajowej i międzynarodowej literaturze ekonomicznej oraz w regionalistyce wiele uwagi poświęca się terytorialnym aspektom innowacyjności (Grosse 2002, 44–45), kreatywności, gospodarce opartej na wiedzy (Korol 2007, 40), atrakcyjności lokalizacyjnej, innowacyjności miast i uniwersytetów, inteligentnym miastom (Szromnik 2012, 211), konkurencyjności miast i regionów (Makiela 2013, 207–230). Do tych pojęć bardzo często odnoszą się zarówno liczne prace teoretyczne, jak i opracowania o charakterze praktycznym.

Innowacyjność to kategoria ekonomiczna, która może być definiowana i analizowana w zależności od tego, z jakiego poziomu jest postrzegana. Nie odnosi się wyłącznie do poziomu przedsiębiorstwa, ale również do regionu i państwa (Gust-Bardon 2008, 52).

Pojęcie „innowacyjność” jest powtarzane i opisywane w różnych kontekstach przez naukę i instytucje samorządu terytorialnego, staje się paradygmatem polityki regionalnej. Innowacyjność ma między innymi przyspieszyć rozwój polskiej gospodarki, zmodernizować ją, odmienić dotychczasowe kierunki rozwoju, sprawić, że staniemy się gospodarką konkurencyjną. Innowacyjność jest procesem, w którym najistotniejszą rolę odgrywają środowiska związane z nauką, przedsiębiorcy oraz podmioty publiczne połączone z samorządem terytorialnym i rządem. Do sprawnego funkcjonowania podmiotów w procesie innowacyjności wymagana jest współpraca uczelni z biznesem, wspierana przez samorządy i instytucje rządowe.

Zbudowanie modelu innowacyjności w regionach wymaga budowania powiązań między podmiotami publicznymi (uniwersytety, miasta, regiony, samorząd, rząd) z przemysłem (który musi aktywnie inwestować w systemy innowacyjne) i *venture capital* (banki, fundusze inwestycyjne, które są zainteresowane rezultatami innowacyjności) (Ryś 2013, 274). Wszyscy uczestnicy modelu innowacyjności powinni być dla siebie partnerami i tworzyć sieci powiązań.

Budowanie ekosystemu innowacji wymaga aktywności wszystkich graczy tworzących model innowacyjności w regionach. Rolą rządu i samorządów jest likwidacja barier legislacyjnych, które utrudniają tworzenie i funkcjonowanie środowiska

⁸² Zbigniew Makiela, Uniwersytet Jagielloński.

innowacji. Innym ważnym zagadnieniem jest konieczność koncentracji środków finansowych, przeznaczanie ich dla uniwersytetów, które są mocnymi podmiotami, lepiej przygotowanymi do wykorzystania funduszy na badania innowacyjne. Ważnym zagadnieniem jest tworzenie sprzyjających warunków dla tych grup społecznych, które chcą budować gospodarkę opartą na wiedzy, są gotowe sprostać globalnej rywalizacji, przenosić na rynki globalne rozwiązania realizowane w regionach.

Innowacyjność gospodarki regionu może być rozumiana jako zdolność i chęć podmiotów tej gospodarki do ciągłego poszukiwania i wykorzystywania w praktyce gospodarczej wyników badań naukowych i prac badawczo-rozwojowych, nowych koncepcji, pomysłów, wynalazków, doskonalenia i rozwoju wykorzystywanych technologii produkcji materialnej i niematerialnej, wprowadzania nowych metod i technik w organizacji i zarządzaniu, doskonalenia i rozwijania infrastruktury oraz zasobów wiedzy.

Warto podkreślić, że ważnymi i integralnymi elementami procesów innowacyjnych są absorpcja i dyfuzja innowacji. Absorpcja innowacji to ogólnie wchłanianie, przyjmowanie innowacji. Z kolei dyfuzja innowacji to ogólnie rozprzestrzenianie, rozpowszechnianie innowacji. W związku z tym wyodrębnia się trzy typy układów terytorialnych (Kudłacz 1999, 15):

- zdolne do generowania innowacji;
- niezdolne do generowania innowacji, ale zdolne do ich absorpcji i dyfuzji;
- niezdolne ani do jednego, ani do drugiego.

Jednocześnie mając na uwadze rozwój układów terytorialnych, można wydzielać dwa poziomy absorpcji innowacji (Witkowski 2002, 166–167):

- *absorpcja bierna* to zdolność regionu lub obszaru do przyjęcia pozytywnej odpowiedzi rynków docelowych, w tym inwestorów, na podejmowane działania;
- *absorpcja czynna* polega również na zdolności do kreowania i rozwoju następstw tych działań poprzez wykorzystanie i wzmacnianie efektu synergicznego.

Rola innowacyjności w procesach gospodarczych skupia się w głównej mierze na określaniu pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw, sektorów gospodarki, poszczególnych państw, regionów, gmin oraz integrujących się krajów. Zdaniem Portera (2001; zob. też Brol 2009, 52–61) przewagę konkurencyjną określonych terytoriów osiąga się właśnie poprzez działania innowacyjne.

Polityka innowacyjna jako czynnik determinujący działalność innowacyjną podmiotów gospodarki regionalnej

Istotnym czynnikiem otoczenia zewnętrznego regionów, który stymuluje zdolność innowacyjną podmiotów regionalnych, jest polityka innowacyjna państwa i polityka Unii Europejskiej (Kozioł 2005). Stanowi ona wielozakresowy obszar działań ukierunkowanych na kreowanie, stymulowanie i wdrażanie nowych rozwiązań innowacyjnych w gospodarce.

Znaczenie polityki innowacyjnej w gospodarce danego kraju wynika z roli, jaką innowacje odgrywają w pobudzaniu konkurencyjności przedsiębiorstw i wzroście

gospodarki regionu, oraz ze znaczenia wsparcia gospodarki regionów przez rząd, fundusze strukturalne UE, która nie jest w stanie zapewnić innowacyjności gospodarki na racjonalnym z punktu widzenia społecznego poziomie.

Rola polityki innowacyjnej przejawia się w zmianach kierunków i sposobów finansowania innowacji przez wzrost udziału wydatków państwa oraz stymulowanie udziału własnych wydatków przedsiębiorstw. Prowadzi to do wzrostu efektywności wdrażania innowacji. Powoduje koncentrację zasobów w regionach metropolitalnych cechujących się rozwiniętym sektorem badawczo-rozwojowym, wysokim potencjałem innowacyjnym uniwersytetów, świadomym działaniem władz lokalnych na rzecz wspierania Regionalnych Strategii Innowacji. Alokację innowacji realizuje się, stosując instrumenty obejmujące politykę podatkową, wydatki publiczne i regulacje prawne. Ich długofalowe oddziaływanie na mechanizmy gospodarcze ma wieloraki charakter, dlatego procesy innowacyjne tworzone przez państwo powinny być rozpatrywane w kategoriach społecznych, gospodarczych, technologicznych, regionalnych, krajowych i międzynarodowych.

Za dziedzinę polityki publicznej, która zajmuje się problemami społeczno-gospodarczymi zróżnicowanymi terytorialnie uznawana jest polityka regionalna. Zgodnie z definicją Winiarskiego (2004, 75) polityka regionalna to „oddziaływanie państwa oraz występujących w jego imieniu władz centralnych i regionalnych na proces rozwoju oraz zagospodarowania przestrzennego regionów”. Do głównych celów polityki regionalnej zalicza się oddziaływanie na rozwój regionów oraz dążenie do racjonalnego zmniejszenia występujących terytorialnie dysproporcji społeczno-gospodarczych (Jaźwiński 2004, 38). Wydziela się różne dziedziny polityki regionalnej. Ważny jest podział na politykę interregionalną i politykę intraregionalną. Polityka interregionalna ogólnie jest polityką państwa wobec regionów, a polityka intraregionalna – polityką regionów w stosunku do samych siebie. Polityka intraregionalna może być nazywana regionalną polityką ekonomiczną lub regionalną polityką społeczno-gospodarczą. W warunkach polskich regionalna polityka ekonomiczna jest prowadzona przede wszystkim przez władze samorządowe województw.

Należy podkreślić, że współcześnie następuje reorientacja polityki regionalnej, która staje się coraz częściej ukierunkowana na wzmacnianie konkurencyjności i potencjału rozwoju w regionach, wyzwalanie endogenicznych czynników rozwoju oraz umacnianie regionalnej i lokalnej innowacyjności.

Istotne uwarunkowania dla prowadzenia polityki regionalnej w Europie, także w Polsce, wynikają z realizacji przyjętej przez Radę Europejską Strategii Lizbońskiej, która jest najważniejszym programem społeczno-gospodarczym Unii Europejskiej wyznaczającym kierunki jej rozwoju (Komisja Wspólnot Europejskich 2005). Trzeba zaznaczyć, że w tej strategii bardzo dużą rolę w aktywizacji rozwoju społeczno-gospodarczego Wspólnoty przypisano innowacjom i innowacyjności. Strategia Lizbońska uznaje innowacyjność za jeden z filarów stworzenia w Europie do 2010 roku najbardziej konkurencyjnej gospodarki na świecie.

Jak podkreśla Markowski (2013, 295–305), na poziom innowacyjności w istotnym zakresie wpływa polityka rozwoju regionalnego, która powinna być realizo-

wana na poziomie administracji regionalnej przez systemowe zmiany regulacyjne i fiskalne oraz selektywne sterowanie inwestycjami nakierowanymi na innowacyjność.

Okoń-Horodyńska (2004, 13) politykę innowacyjną określa jako „programy rządowe, narzędzia, instrumenty, mechanizmy i miary mające na celu oddziaływanie przez państwo pośrednio bądź bezpośrednio na poziom innowacyjności poszczególnych podmiotów i sektorów. Wskazuje, że polityka innowacyjna jest strategiczną i ponadsektorową częścią polityki strukturalnej, której nadrzędnym celem jest zapewnienie sprawności działania narodowego systemu innowacji (NSI)”.

W tym kontekście można przyjąć hipotezę, że głównym uwarunkowaniem innowacyjności regionalnej jest polityka innowacji, obejmująca instrumenty (np. polityka podatkowa) i narzędzia mające na celu oddziaływanie państwa na poziom innowacyjności poszczególnych podmiotów, sektorów, a także na kształtowanie się innowacyjnej struktury gospodarki. W polityce regionalnej nadrzędnym celem jest stworzenie sprawnego i skutecznego regionalnego systemu innowacji (RSI). W jego strukturze najistotniejszy jest:

- potencjał badawczy regionów, w tym mierzony liczbą pracowników naukowych i badawczo-rozwojowych;
- stopień edukacji społeczności regionalnej i lokalnej na poziomie szkoły wyższej;
- udzielone w regionie patenty;
- udział przemysłów i sektorów wysokiej szansy w gospodarce regionu;
- wielkość inwestycji zagranicznych i ich udział w inwestycjach regionu;
- liczba ośrodków przedsiębiorczości i innowacji działających w regionie.

Regiony, miasta, uniwersytety, przedsiębiorstwa dążące do poprawy konkurencyjności gospodarki dokonują wyboru drogi pozyskiwania innowacji, na przykład poprzez inwestycje w wiedzę lub import nowych rozwiązań. Wybór drogi pozyskiwania innowacji poprzez inwestycje w wiedzę, w rozwój nauki, w rozwój sektora badawczego uczelni i instytutów powoduje, że efekty są uzależnione od dokonania wynalazku, jego wdrożenia, ryzyka niepowodzenia, a więc z pewnym opóźnieniem. Inwestycje w sferę B+R generują niewątpliwe korzyści, wpływają na trwały rozwój sektora B+R, ułatwiają przepływ najnowszych rozwiązań technologicznych i organizacyjnych do gospodarki.

Raport Komisji Europejskiej *Innovation Union Scoreboard*, opublikowany w 2013 roku, klasyfikuje Polskę obok Łotwy, Rumunii i Bułgarii jako kraj „innowatorów o skromnych wynikach”. Oznacza to zaklasyfikowanie naszego kraju do grupy najmniej innowacyjnych państw UE.

Przystąpienie Polski do UE zmieniło sposób postrzegania innowacji, stworzyło lepszy klimat do ich wprowadzania. Impulsem sprzyjającym wdrażaniu innowacji stały się fundusze strukturalne w perspektywie programowej 2007–2014 premiujące innowacje. Kolejna perspektywa 2014–2020 stwarza kolejne możliwości wspierania procesu innowacji regionalnych, co może oznaczać większe ich wdrażanie.

Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania procesów innowacyjnych w regionie

Aktywność innowacyjną warunkuje wiele czynników, które tworzą nowy kontekst zarządzania innowacjami w regionach. Pisząc o ekonomicznych determinantach działalności innowacyjnej w regionie, należy wskazać na czynniki regionalne, ogólne czynniki otoczenia regionalnego, zewnętrzne środowisko innowacji.

Czynniki regionalne decydujące o wsparciu innowacji:

- zasoby regionalne (np. potencjał miast, zmiany demograficzne, zmiany w strukturze rynku lub przemysłu, które wszystkich zaskakują);
- zaawansowanie wdrażania Regionalnej Strategii Innowacji;
- kultura organizacyjna i system zarządzania regionem;
- sprawność funkcjonalna administracji samorządowej.

Ogólne czynniki otoczenia regionalnego:

- działania Narodowego Systemu Innowacji;
- polityka innowacyjna państwa i UE;
- jakość infrastruktury edukacyjnej i szkolnictwa wyższego;
- infrastruktura rynkowa;
- *venture capital*, banki, fundusze inwestycyjne.

Zewnętrzne środowisko stymulacji innowacji:

- aktywne źródła innowacji (środowisko stymulujące procesy zmian, pozwalające człowiekowi w sposób kreatywny reagować na zmieniające się otoczenie, nakłady na działalności B+R, nakłady na działalność innowacyjną przedsiębiorstw, nowa wiedza zarówno w dziedzinie nauk ścisłych, jak i innych);
- podmioty aktywnie wspierające innowacje (np. inkubatory przedsiębiorczości, parki technologiczne, klastry innowacyjnych przemysłów);
- funkcjonalne źródła innowacji – obejmujące odbiorców, dostawców i kooperantów, pozostałych partnerów w biznesie oraz konkurentów. Z punktu widzenia działalności innowacyjnej jednostki te zajmują się działalnością techniczno-przemysłową, wdrożeniami i komercjalizacją nowych rozwiązań. Dostrzegają potrzebę innowacji, znajdują rozwiązanie, budują prototyp, sprawdzają wartość prototypu. Sukces innowacji głównie usprawniających zależy w znacznej mierze od natury i intensywności związków firmy z przyszłym użytkownikiem i dostawcą. Również kontakty z konkurentami wpływają na działalność innowacyjną przedsiębiorstw: poprzez nieformalne kontakty i przeciwstawne projektowanie stanowią one użyteczne źródło innowacji (Pomykański 2001, 49).

W rozważaniach nad innowacyjnością regionalną analizie należy poddać uwarunkowania wynikające z udziału kapitału zagranicznego w generowaniu korzyści społecznych i gospodarczych dla regionów, ale również niekorzyści dla regionów wynikające z transferu kapitału poza granice regionów. Konsekwencje dla innowacyjności regionów płynące z dotychczasowego wsparcia środkami strukturalnymi dają szanse podmiotom regionalnym na wzrost nakładów, a w dalszej kolejności budowanie poczucia rosnących korzyści regionalnych. Następuje asymetria między realnymi możliwościami inwestycyjnymi podmiotów i władz samorządowych

a ponoszonymi obecnie nakładami inwestycyjnymi. Asymetria ta jest spowodowana i wsparta uzyskanymi środkami strukturalnymi UE.

Rodzi się pytanie, co nastąpi po roku 2020, czyli po wycofaniu wsparcia zewnętrznego? Jak będzie się kształtowała innowacyjność regionalna bez funduszy unijnych? Odpowiedź na to pytanie jest skomplikowana i niejednoznaczna. Wynika to z dużych dysproporcji w rozwoju potencjału innowacyjności między regionami oraz różnic wewnątrzregionalnych. Analiza aktualnego potencjału innowacyjności w regionach wskazuje na nieatrakcyjne systemy badawcze i innowacyjne oraz relatywnie niską konkurencyjność przedsiębiorstw. Jest to przede wszystkim wynik bardzo niskich nakładów na działalność B+R w regionach.

Ponadto regiony charakteryzują się niskim poziomem absorpcji i dopasowania systemów kształcenia do potrzeb gospodarki. Szczególnym problemem jest zagubienie na rynku pracy absolwentów z wyższym wykształceniem oraz niski wiek wychodzenia z rynku pracy. Niski poziom wykorzystania kapitału społecznego jako zasobu w zarządzaniu rozwojem lokalnym sprawia, że kapitał społeczny jako czynnik warunkujący konkurencyjność regionu nie sprzyja tworzeniu klimatu do rozwoju przedsiębiorczości i innowacyjności.

Wnioski

Innowacyjność jest właściwą drogą prowadzącą do rozwoju regionów i poprawy ich konkurencyjności. Do osiągnięcia tak sformułowanego celu niezbędne jest przyjazne, proinnowacyjne otoczenie. Poziom innowacyjności regionów w dużej mierze jest uzależniony od zewnętrznych czynników o charakterze społecznym oraz ekonomicznym, na które region nie ma bezpośrednio wpływu, a które w znacznym stopniu determinują jego działalność innowacyjną. Dlatego niezbędne są takie programy rządowe, które zapewnią jak najlepsze, zbliżone we wszystkich regionach otoczenie sprzyjające procesom innowacyjnym prowadzonym w przedsiębiorstwach.

Zachowania przedsiębiorcze i innowacyjne są nierozdzielnie związane z „miejscem” oraz jego otoczeniem. Uwarunkowania lokalne oraz otoczenie krajowe i międzynarodowe są najistotniejsze dla kształtowania się postaw i działalności, określanych jako przedsiębiorcze i innowacyjne. Wynika z tego, że rola „miejsc” w procesie kształtowania się innowacyjności jest ważna i wpływa z cech jednorodnej jednostki przestrzennej, tj. regionu. Ponieważ region jest wydzielonym, względnie jednorodnym obszarem z wyróżniającymi go cechami naturalnymi i antropogenicznymi (odrębność językowa, religijna, etniczna, specyficzne cechy gospodarki) ukształtowanymi historycznie, najsilniej wpływa na zachowania i cechy indywidualne interesariuszy. Region, jako podmiot gry rynkowej, jest miejscem bytowania mieszkańców i przestrzenią zachowań konkurencyjnych interesariuszy, których celem pozostaje dostęp do ograniczonych zasobów i uzyskanie przewagi konkurencyjnej. Uczestnicy gry rynkowej poszukują narzędzi realizacji pozwalających na utrzymanie wysokiej pozycji na rynku. Współcześnie panuje

dość powszechne przekonanie, że takimi narzędziami są przedsiębiorczość i innowacyjność, które zostały zaadaptowane przez uczestników gry rynkowej i są ich atrybutem związanym z „miejscem” działalności (regionem). Czas, czyli moment zastosowania narzędzi, może decydować o sukcesie.

Bibliografia

- Brol R. (red.) (2009). *Gospodarka lokalna i regionalna w teorii i praktyce*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego.
- Ciolek S. (2009). Polityka rządu wobec wspierania działalności innowacyjnej i badawczo-rozwojowej. W: *Endo i egzogeniczne determinanty obszarów wzrostu i stagnacji w województwie dolnośląskim w kontekście Dolnośląskiej Strategii Innowacji*. Wrocław: Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego.
- European Commission (2013). *Innovation Union Scoreboard*, https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/eip-raw-materials/en/system/files/ged/69%20Innovation%20Union%20Scoreboard%202013_en.pdf (data dostępu: 9.09.2016).
- Grosse T.G. (2002). Przegląd koncepcji teoretycznych rozwoju regionalnego. *Studia Regionalne i Lokalne*, 1 (8), 25–48.
- Gust-Bardon N.I. (2008). *Innowacyjność w aspekcie regionalnym*. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński.
- Jaźwiński I. (2004). Kierunki polityki regionalnej w Polsce w warunkach integracji europejskiej. *Europa Regionum*, VII, 35–51.
- Komisja Wspólnot Europejskich (2005). *Wspólne działania na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Nowy początek strategii lizbońskiej*, http://zielonalinia.gov.pl/upload/epsz/COM_24-Wspolne_dzia%C5%82ania_na_rzecz_wzrostu_zatrudnienia.pdf (data dostępu: 9.09.2016).
- Korol J. (2007). *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju w modelowaniu procesów regionalnych*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Kozioł K. (2005). Modele polityki innowacyjnej w Unii Europejskiej. W: W. Janasz (red.), *Innowacje w działalności przedsiębiorstw w integracji z Unią Europejską*. Warszawa: Difin.
- Kudłacz T. (1999). *Programowanie rozwoju regionalnego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Makieła Z. (2013). Management by Entrepreneurial and Innovative Region. W: P. Lula, B. Mikuła, A. Jaki (ed.), *Knowledge – Economy – Society. Global and Regional Challenges of the 21st Century Economy*. Cracow: Cracow University of Economics, Foundation of the Cracow University of Economics.
- Makieła Z. (2013). *Przedsiębiorczość i innowacyjność terytorialna. Region w warunkach konkurencji*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Markowski T. (2013). Uwarunkowania i wyzwania dla budowania nowego modelu publicznej interwencji na rzecz trwałego rozwoju regionów Polski po roku 2020. W: A. Kukliński, J. Woźniak (red.), *Polska w Europie wielu prędkości*. Kraków: Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego. Departament Polityki Regionalnej.

- Okoń-Horodyńska E. (2004). Co z narodowym systemem innowacji w Polsce. W: E. Okoń-Horodyńska (red.), *Rola polskiej nauki we wzroście innowacyjności gospodarki*. Warszawa: Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego.
- Pomykalski A. (2001). *Zarządzanie innowacjami*. Warszawa: PWN.
- Porter M. (2001). *Porter o konkurencji*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Ryś A. (2013). Potrzebujemy ekosystemu innowacji. W: A. Kukliński, J. Woźniak (red.), *Polska w Europie wielu prędkości*. Kraków: Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego. Departament Polityki Regionalnej.
- Szromnik A. (2012). *Marketing terytorialny – miasto i region na rynku*. Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer business.
- Winiarski B. (2004). Uwarunkowania, cele i dziedziny polityki gospodarczej. W: B. Winiarski (red.), *Polityka gospodarcza*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Witkowski K. (2002). Czynniki konkurencyjności regionu: uwarunkowania rozwoju gospodarczego i społecznego. *Ekonomia*, 5, 154–172.